

МАЗУРЕНКО СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права,
кандидат юридичних наук, доцент*

МЕХАНІЗМ, МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРИМУСОВОГО ЛІЦЕНЗУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Як правило, після видачі патенту його власник має виключне право перешкоджати комерційному використанню охороняється патентом винаходу (що розуміється як виготовлення, використання, пропозиція до продажу, продаж або ввезення) іншими особами без його дозволу на території країни (регіону), щодо яких діє патент, протягом терміну патентної охорони. Крім того, власник патенту має право передавати право на свій винахід і укладати договори про видачу ліцензій на його використання. Такі ліцензії, що видаються патентовласникам, вважаються «добровільними». Проте, при певних обставинах компетентний національний орган має право видавати третім сторонам так звані «примусові» або «недобровільні» ліцензії (в конкретних юрисдикціях використовується той чи інший термін), що дозволяють використовувати охороняється патентом винахід протягом терміну дії патенту без дозволу патентовласника. Видача примусової ліцензії, зокрема, означає, що суд або інший компетентний орган дає фізичній особі або організації, які не є власниками прав, спеціальний дозвіл на виготовлення, використання, продавати або імпортувати охороняється патентом виробу, або використання об'єкту, що охороняється патентом процесу в певних обставинах.

Такий дозвіл може також бути видано державному відомству або третій особі, уповноваженій діяти від імені держави, і в цьому випадку такий дозвіл іменується «використанням державою». Хоча одержувачі цих двох видів ліцензій різні, і такі ліцензії можуть відрізнитися за характером свого застосування, в цілому термін «примусове ліцензування» часто використовується для позначення обох цих видів дозволів. Крім того, умови видачі цих двох видів ліцензій багато в чому збігаються.

Положення про примусове ліцензування, що дозволяють третім сторонам і (або) державі за певних умов використовувати охороняється патентом винахід без згоди власника авторських прав, є в національному законодавстві багатьох країн. Хоча такі положення є виключенням з прав патентовласника, патентовласники, на відміну від випадків застосування інших винятків, мають право на винагороду за використання їхніх винаходів на підставі примусової ліцензії.

Умови, яких слід дотримуватися при видачі таких ліцензій, передбачені міжнародними договорами. Як правило, міжнародні договори не обмежують свободу країн у визначенні підстав, за якими в рамках їх

відповідного національного законодавства можуть видаватися примусові ліцензії. У зв'язку з цим в законах різних країн є цілий ряд таких підстав, що відображають національну політику країни. В цілому норми про примусове ліцензування вважаються засобом захисту суспільних інтересів, запобігання зловживань патентними правами, наприклад, невикористання охороняється патентом винаходу, забезпечення національної безпеки і ліквідації загальнонаціональних надзвичайних ситуацій. Хоча примусові ліцензії частіше застосовуються щодо патентів на лікарські засоби, вони можуть також застосовуватися щодо патентів на винаходи в будь-якій сфері техніки.

Закріплені в законодавстві різних країн цілі суспільної політики, що лежать в основі конкретних положень про видачу примусових ліцензій, можуть відрізнятись в залежності від підстав, передбачених відповідними законами. У багатьох країнах однією з цілей суспільної політики, які досягаються положеннями про примусове ліцензування, закріпленими у відповідних законах, є захист інтересів суспільства в цілому, включаючи охорону здоров'я населення, вирішення завдань у сфері національної оборони і розвитку економіки. У зв'язку з цим можна відзначити, що в законодавстві Німеччини, вказується, що цілі і завдання виключення для цілей видачі примусових ліцензій, це «захист суспільства від негативних наслідків монопольного становища патентовласника». Відповідно до законодавства Франції, при характеристиці цілей державного регулювання вказується, що монополія патентовласника може бути обмежена економічними чи соціальними імперативами загального значення, які вважаються пріоритетними.

У законодавстві інших країнах при характеристиці цілей суспільної політики, що досягаються положеннями про примусове ліцензування, робиться акцент на інтересах держави або суспільства в цілому, які визначаються, наприклад, як «інтереси держави або суспільства», «міркування, пов'язані із захистом громадських інтересів», «настійні потреби суспільства», «розвиток економіки і добробут суспільства», «життєво важливі інтереси економіки країни, охорони здоров'я населення або національної оборони, а також випадки, коли невикористання чи недостатнє використання таких патентів завдає серйозної шкоди потребам країни» і «ситуації громадської зацікавленості та надзвичайні ситуації, пов'язані з міркуваннями охорони здоров'я населення, забезпечення продовольством і національної безпеки».

Аналогічним чином, в законодавстві Норвегії «основна мета полягає в забезпеченні важливих суспільних інтересів. Охороняється патентом винахід має сприяти розвитку техніки і суспільства. Ці цілі не досягаються, якщо власник патенту обмежує використання винаходу». У законодавстві Пакистану вказується, що мета примусового ліцензування – «обмеження монополізації і забезпечення національних інтересів». У законодавстві Великобританії його метою є «запобігання ситуації, при якій патентна монополія суперечить суспільним інтересам. Законодавство передбачає видачу примусових ліцензій як засіб виправлення ситуації або вирішення проблем в тих випадках, коли не забезпечуються певні умови функціонування ринку або коли ліцензії

можуть бути отримані тільки на невинуватого несприятливих умовах». У Китаї цілі суспільної політики, що лежать в основі застосування винятків для цілей видачі примусових ліцензій, формулюються як запобігання зловживанню правовласником своїми правами, сприяння використанню винаходів і продуктів творчої діяльності, забезпечення нормальної роботи патентної системи і захист інтересів держави і населення. У Мексиці цими цілями є запобігання неправомірних дій патентовласників, сприяння передачі та розповсюдження технологій. Використання технології в інтересах розвитку економіки, охорони здоров'я населення та забезпечення безпеки є вищим інтересом, мають пріоритет перед усіма правами патентовласника.

Крім зазначених вище цілей, деякими країнами підкреслюється та сторона виключення, яка пов'язана із забезпеченням балансу інтересів. Зокрема, відповідні положення про видачу примусових ліцензій спрямовані на забезпечення балансу між інтересами патентовласників, з одного боку, і суспільним благом і (або) інтересами суспільства, з іншого. Наприклад, в законодавстві Кенії і Саудівської Аравії відзначається, що цілі державного регулювання, яким відповідають положення про примусове ліцензування, полягають у забезпеченні балансу між правами патентовласника і громадськими інтересами. Аналогічним чином, в Сальвадорі метою виключення вважається забезпечення балансу між приватним інтересом та інтересами суспільства. У законодавстві Чилі вказується, що метою виключення є створення належної рівноваги в системі промислової власності шляхом застосування засобів, що обмежують права при наявності певних інтересів вищого порядку. У законодавстві Канади вказується, що загальною метою положення про примусове ліцензування є забезпечення підтримки балансу прав шляхом запобігання антиконкурентних чи інших дій патентовласників, що не відповідають суспільним інтересам.

Ще одна мета державного регулювання, яка формулюється в положеннях про примусових ліцензіях багатьох юрисдикцій – це припинення зловживань при здійсненні виняткових патентних прав. Наприклад, в зв'язку з примусовими ліцензіями, що видаються на підставі невикористання або недостатнього використання патенту, в законодавстві Китаю відзначається, що примусове ліцензування має на меті припинення зловживання монопольними правами з боку патентовласників і стимулювання виробництва. Також наголошується, що примусові ліцензії забезпечують максимально можливе практичне застосування охороняються патентами винаходів і здійснення патентних прав без шкоди для розвитку промисловості. У контексті необхідності припинення зловживань правами також називають завдання промислового розвитку і організації або розвитку промислової і комерційної діяльності в державі. У Португалії в контексті громадської політики, що лежить в основі застосування виключення, такі примусові ліцензії видаються з метою уникнення зловживань патентної монополією і виникнення перешкод для технічного і економічного розвитку, а також сприяють охороні здоров'я населення та забезпечення національної безпеки.

Окремі держави також відзначають особливі цілі державного регулювання, пов'язані з охороною здоров'я населення. Так, в зв'язку з положеннями про видачу примусових ліцензій на імпорт і експорт патентованих лікарських препаратів Китай відзначає конкретні цілі регулювання, а саме: використання системи, передбаченої Протоколом про внесення змін до Угоди TRIPS для імпорту ліків і експорт фармацевтичної продукції в інші країни-члени WTO при оголошенні в них загальнонаціонального надзвичайного стану або виникненні надзвичайної ситуації. Також вказується, що мета державного регулювання полягає в підвищенні доступності фармацевтичної продукції для вирішення проблем в сфері охорони здоров'я, характерних для багатьох країн, що розвиваються, особливо пов'язаних з лікуванням ВІЛ / СНІДу, туберкульозу, малярії та інших епідемічних захворювань.

Ключові слова: примусові ліцензії, інтелектуальна власність, патентовласник, монополні права, баланс інтересів, припинення зловживання правами.

Ключевые слова: принудительные лицензии, интеллектуальная собственность, патентообладатель, монополные права, баланс интересов, пресечение злоупотребления правами.

Key words: compulsory licenses, intellectual property, patent holder, monopoly rights, balance of interests, cessation of abuse of rights.

ЦІКАЛО ВОЛОДИМИР ІГОРОВИЧ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ І ПРАВ ЧЛЕНІВ КООПЕРАТИВУ

Засада здійснення і захисту корпоративних прав – **“співвідношення (пропорційність або співмірність) із розміром частки у статутному капіталі”** дозволяє поставити під сумнів позицію Верховного Суду про віднесення до *корпоративних спорів* справ за участю юридичних осіб, що не є господарськими товариствами, зокрема, кооперативів (виробничих, обслуговуючих, споживчих).

Так, Велика Палата Верховного Суду та Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду дійшли до висновків про те, що члени обслуговуючого, у тому числі житлово-будівельного, кооперативу надлені корпоративними правами лише на тій підставі, що вони мають право на участь в управлінні цими кооперативами та інші правомочності передбачені законом і статутними документами.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2019 року у справі № 509/577/18, серед іншого, зазначено: *“... корпоративні права характеризуються тим, що особа, яка є учасником (засновником, акціонером, членом) юридичної особи має право на участь в управлінні*